

Eğitim-İstihdam Modeli Olarak Mesleki Eğitim Merkezleri: İzmir İli Örneği¹

Gözde Gökçe YALINCAKLI²

ORCID: 0009-0000-8666-5174

DOI: 10.54752/ct.1896895

Öz: Okuldan istihdama geçiş modeli olan Mesleki Eğitim Merkezleri teorik bilginin okulda, uygulamalı eğitimin ise işyerinde verildiği ikili bir yapıya sahiptir. Ancak bu geçiş modelinin etkinliği, sistemdeki yapısal sorunlardan ve işgücü piyasasındaki dinamiklerden doğrudan etkilenmektedir. Uluslararası politika belgelerine göre mesleki eğitim; nitelikli işgücü yetiştirme yoluyla ülkelerin kalkınmasına destek sağlar ve çocuklara güvenli ortamlarda mesleki beceri kazandırdığı için enformel çocuk işçiliği ile mücadele fonksiyonlarını üstlenir. Mesleki eğitimin tüm bu fonksiyonlarının ülkemizde eğitim-istihdam modeli örneği olan Mesleki Eğitim Merkezi öğrencilerinin çalışma koşulları ve işgücü piyasasındaki mevcut konumlarıyla ne ölçüde örtüştüğü ise tartışma konusudur. Bu tartışmadan hareketle çalışmada istihdama geçiş aşaması olan uygulamalı eğitim esnasında Mesleki Eğitim Merkezi öğrencilerinin

¹ Bu makale yazarın Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU danışmanlığında yürütülmekte olan “Çocuk Hakkı İhlali Olarak Çocuk İşçiliğine Bakış: Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencileri Bağlamında Bir Değerlendirme” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, gozdeyalincakli@hotmail.com

YALINCAKLI, G.G, (2026) “Eğitim-İstihdam Modeli Olarak Mesleki Eğitim Merkezleri: İzmir İli Örneği”, Çalışma ve Toplum, Sayı: 90, C.3, s.1617-1650

Bu makale, Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0) şartları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, orijinal yazar ve kaynak belirtildiği sürece, herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin vermektedir. Bkz. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Makale Geliş Tarihi: 24.02.2026- Makale Kabul Tarihi: 10.07.2026

karşılaştıkları yapısal sorunları koordinatör öğretmenlerin işyeri ziyaretlerinden elde ettikleri deneyim ve gözlemleri üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede İzmir ilinde iki Mesleki Eğitim Merkezinde farklı alanlarda görev yapan yedi koordinatör öğretmenle yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Görüşmelerde öğrencilerin işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlar; çalışma sürelerinin uzun olması, düşük ücret, zorunlu fazla mesai, öğrenci değil ucuz iş gücü olarak görülme, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli olmaması olarak tespit edilmiştir. Bulgular, Mesleki Eğitim Merkezlerinin eğitimden istihdama geçiş işlevinin çocuklar için güvenli çalışma ortamları sunan ve beceri geliştirmelerine olanak sağlayarak nitelikli işgücü olarak istihdama katılmalarını destekleyen bir sistem olmasından ziyade, çocukların işgücü piyasasına erken yaşta, güvencesiz, düşük ücretli ve ikincil emek biçimleriyle entegre olduklarına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Eğitim Merkezi, Çıraklık, Çocuk İşçi, Eğitim-İstihdam İlişkisi.

Vocational Training Centers as an Education-Employment Model: The Case of İzmir Province

Abstract: Vocational Training Centers, which serve as a transition model from school to employment, have a dual structure where theoretical knowledge is provided at school and practical training is provided in the workplace. However, the effectiveness of this transition model is directly affected by structural problems in the system and dynamics in the labor market. According to international policy documents, vocational education supports countries' development by training a qualified workforce and takes on the function of combating informal child labor by providing children with vocational skills in safe environments. The extent to which all these functions of vocational education correspond to the working conditions and current position in the labor market of students at Vocational Training Centers, which are examples of the education-employment model in our country, is a matter of debate. Based on this discussion, the study aims to analyze the structural problems encountered by Vocational Training Center students during applied training, which is the transition phase to employment, through the experiences and observations gained by coordinating teachers during workplace visits. Within this framework, in-depth face-to-face interviews were conducted with seven coordinating teachers working in different fields at two Vocational Training Centers in the province of İzmir, and

the data was analyzed using thematic analysis methods. In the interviews, the problems students encounter in the labor market were identified as long working hours, low wages, mandatory overtime, being seen as cheap labor rather than students, inadequate occupational health and safety measures. The findings indicate that rather than being a system that supports children's transition from education to employment by providing safe working environments and enabling them to develop skills, vocational training centers integrate children into the labor market at an early age through precarious, low-wage, and secondary forms of labor.

Keywords: Vocational Training Center, Apprenticeship, Child Labor, the Relationship Between Education and Employment.

Giriş

Neoliberal politikaların etkisiyle önem kazanan eğitim-istihdam iş birliğine dayanan eğitim modelleri günümüzde ülkelerin sıklıkla uyguladığı bir eğitim sistemidir. Uluslararası sosyal politika belgelerinde bu eğitim sisteminin; ülkelerin kalkınmasına, işgücü piyasası göstergelerine ve gençlerin geleceğine yönelik olumlu etkileri olduğu sıklıkla vurgulanır (Ryan, 2021: 3; Bol, Eller, Werfhorst, ve DiPrete, 2019: 275, 276; Arum ve Shavit, 1995: 29). Ayrıca uluslararası örgütler tarafından sistem; dezavantajlı ve yoksul ailelerden gelen çocukların enformel çocuk işçiliğinden korunmasını sağlayan bir sosyal politika aracı olarak nitelendirilir (OECD, 2023; Montobbio, 2025). Ancak küreselleşme ile birlikte işgücü piyasasının katmanlı bir yapıya dönüşmesi, güvencesizlik, esnek istihdam biçimleri, yüksek işsizlik oranları ve artan rekabet sebebiyle gençlerin işgücü piyasasının hangi katmanına eklemelendikleri dünya genelinde toplumsal bir sorun haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün, mesleki eğitim sistemlerindeki eğitimden istihdama geçiş sürecine etkileri ile sistemin işlevine etkileri tartışma konusu olmuştur (Bol, Eller, Werfhorst, ve DiPrete, 2019: 275, 276; Arum ve Shavit, 1995: 29). Eğitim istihdam modellerine yüklenen tüm bu fonksiyonların ülkemizde eğitim-istihdam modeli örneği olan Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM) tarafından ne ölçüde gerçekleştirildiği ve işgücü piyasasındaki dönüşümün sistem üzerindeki etkileri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizdeki lise düzeyinde sunulan mesleki eğitim hem eğitim-istihdam ilişkisi hem de çocuk çalışmasının sınırlarının tartışılması açısından özgün bir örnektir. Bu özgünlük; yüksek genç işsizliği, prekeryalaşma, enformel işgücü piyasasının yaygınlığı ve mesleki eğitim alan öğrencilerin erken yaşta bu emek ilişkileriyle yüzleşmek zorunda kalmasıdır (FİSA Çocuk Hakları Merkezi, 2024: 15, 16; Aksoy, 2017: 79; Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024). Özellikle meslek liselerinin

içerisinde “nitelikli ara eleman yetiştirme” söylemiyle ön plana çıkan Mesleki Eğitim Merkezlerinin (MESEM) eğitim-istihdam modeli olarak işlevi tartışmaların odağındadır.

2016 yılında yapılan yasal düzenleme ile zorunlu eğitim kapsamına alınan MESEM’ler okul ve işyeri tabanlı mesleki eğitimin sunulduğu ikili bir yapıya sahiptir (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2022). Bu ikili yapı çerçevesinde MESEM’li öğrenciler haftanın 1 günü okula gitmekte geri kalan 4 günü işyerinde uygulamalı eğitim almaktadır. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’na (1986) göre, 2021 yılından itibaren ise MESEM öğrencilerinin asgari çıraklık ücretleri ve sigorta primleri devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu iki düzenlemeden sonra MESEM sistemi içerisindeki öğrenci sayısı hızla artmaktadır. Ayrıca işverenlerin devlet katkısı sebebiyle sisteme katılmaya ve daha fazla çırak çalıştırmaya istekli olduğu da farklı araştırmalarda ele alınmaktadır. Bu araştırmalarda sistemin sermayenin ihtiyaçlarına öncelik verdiğine yönelik eleştiriler de mevcuttur. (Durna ve Mermer, 2024: 826; Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024). Eleştirilerden hareketle; eğitim istihdam iş birliğinde sunulan mesleki eğitimin sermayenin ihtiyaçlarına göre değil çocuk işçiliğine karşı kırık olan 15-18 yaş grubunun zorunlu eğitim kapsamında tutularak güvenli bir şekilde okuldan istihdama geçişini sağlaması gerekir (Montobbio, 2025; McGrath, 2012: 625). Ancak uygulamada işgücü piyasasına çırak öğrencilerin düşük ücretli, güvencesiz çalışma ortamlarında ve ikincil emek olarak dahil edilmeleri söz konusudur (Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024; Aksoy, 2017).

Bu bağlamda çalışmanın amacı; MESEM’lerin eğitimden istihdama geçiş modeli olarak özgünlüğünü hem eğitim programında hem de işyerlerinde pratik ettikleri uygulamalı eğitim koşulları incelenerek ele alınmasıdır. İzmir ilinde yapılan saha çalışmasında MESEM sisteminin hem eğitim hem de uygulama özelinde bir eğitim istihdam modeli olarak çocuk çalışması ile ilişkisi incelenmektedir. 2025 yılının Şubat ve Ekim ayları arasında gerçekleştirilen saha çalışmasında işyerlerine ziyaret eden koordinatör öğretmenlere işyerlerinde verilen uygulamalı eğitimin mevcut durumu sorulmuştur. Böylelikle eğitimden istihdam geçiş aşaması olan uygulamalı eğitimde MESEM öğrencilerinin karşılaştıkları yapısal sorunlar tespit edilmiştir.

Makalenin bundan sonraki kısımları; uluslararası ve ulusal literatür, araştırma yöntemi ve gerekçeleri, araştırma bulguları, tartışma ve sonuçtur. Araştırma bulguları başlığı altında; eğitim-istihdam modeli olarak İzmir ilindeki mesleki eğitim merkezleri, dezavantajlı geçmişe sahip olmak, çalışma süreleri ve fazla mesai, uygulamalı eğitim karşılığında verilmesi gereken ücret ve kazanılması gereken vasıflar, uygulamalı eğitim verilen işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği, uygulamalı

eğitim verilen işyerlerinde denetim bölümlerinde elde edilen bulgular tartışılmaktadır.

Uluslararası Literatür: Mesleki Eğitim ve Eğitim-İstihdam İlişkisi

Eğitimden istihdama geçişin işgücü piyasasındaki hızlı dönüşümler, belirsizlik ve esnekleşmenin yaygınlaşması ile birlikte giderek daha zor bir süreç dönüşüğü kabul edilir (Ryan, 2021: 34; Arum ve Shavit, 1995: 188). Mesleki eğitim sistemlerinin gençlerin okuldan işe geçişteki etkisi üzerine birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak bu araştırmalarda mesleki eğitim sistemlerinin etkinliği ölçülürken ülkelerde mesleki eğitimin homojen olduğu algısı genel yanıldır. Mesleki eğitimin mesleğe olan etkisi her ülke için farklı sonuçlar doğurmakta olup heterojen bir yapıya sahip olduğunun altı çizilmektedir. Genel olarak araştırmalar olumlu mesleki etkiye sahip (nitelikli beceriler kazandıran özel programlar gibi) mesleki eğitim sistemlerinin istihdama geçişi hızlandırdığına değinmektedir (Muja vd., 2019: 6; Ryan, 2021: 35).

Okuldan işe geçişin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi gençlerin gelecekte işgücü piyasasında hangi konumda olacaklarını belirlemektedir. Okuldan işe geçişi ele alan çalışmalar okuldan işe ilk geçişin kapsamlı bir mesleki eğitim ve öğretim sistemine sahip olan ülkeler için daha sorunsuz ilerlediği sonucuna ulaşmıştır. Örneğin; Almanya ve Hollanda gibi ülkeler güçlü inşa edilmiş mesleki eğitim sistemine sahip olduğundan gençlerin işe geçişleri daha kolaydır. Bu durum mesleki eğitim programlarının mesleki özgünlüğünün işgücü piyasasını etkilediğini ortaya koymaktadır (Muja vd., 2019: 6-8). Sürecin tersine işlediği ülkelerde okuldan işe geçişte mesleki eğitime yönelik eleştiriler ise; yetersiz eğitim düzeyi, yüksek işsizlik, aşırı iş devri ve eğitim-istihdam arasındaki zayıf bağlantılardır (Ryan, 2021: 34). Sonuç olarak; mesleki eğitim sistemlerinin eğitimden istihdama geçişi hızlandırdığı kabul edilmekle birlikte bu etki her ülke için farklı sonuçlar doğurduğundan literatürde tartışma konusudur. Bu tartışmaya netlik kazandırmak için eğitim istihdam arasındaki ilişkinin açıklanması ve mesleki eğitimin çıktılarının tespit edilmesinde farklı teorilerden yararlanılmaktadır.

Eğitimden istihdama geçiş araştırmalarında; lise düzeyindeki mesleki eğitimin eğitimden işe geçişteki başarısının ve akademik liselerden farkının ölçülmesine “mesleki etki” denmektedir (Iannelli ve Raffe, 2006: 49, 50). Bu araştırmalar mesleki etkiyi çeşitli teorilerle açıklamakta ve zıt tahminler üretmektedir. Yaygın olarak kullanılan teoriler; insan sermayesi teorisi, sosyal yeniden üretim teorisi, sinyal teorisi ve ağ teorisidir. Bu teorilere farklı makro ekonomik etkiler altında mesleki etkinin olumlu etki yaratabileceği yaklaşımı da eklenebilir (Muja vd., 2019:

3; Shavit ve Müller, 2000: 48, 49; Ryan, 2021: 43). İnsan sermayesi teorisinden hareket eden ilk grup mesleki eğitimi; öğrencilerin vasfı düzeyini artırarak nitelikli işlere geçişini sağlayan bir güvenlik ağı olarak ele almaktadır. Bu teoriyle bağlantılı olan ve mesleki eğitimin olumsuz etkisini saptırma aracı olarak yorumlayan bazı araştırmacılar da mevcuttur. Ancak araştırmacılara göre; bu iki zıt etkinin aynı anda ve aynı ülkede görülmesi de olasıdır (Shavit ve Müller, 2000: 29-50). Sosyal yeniden üretim teorisi mesleki eğitim bir saptırma aracı olarak işçi sınıfı gençleri işgücü piyasasından soğuttuğu ve bağımlı ekonomik rollerle onları istihdamda sosyalleştirdiğini savunur (Iannelli ve Raffe 2006: 49). Bu teoriden yararlanılarak dezavantajlı geçmişe sahip öğrencilerin lise düzeyinde mesleki eğitim sistemine katılmalarına rağmen dezavantajlılığının devam etmesi vurgulanır (McGrath, 2012: 623). Diğer teoriler genellikle eğitim istihdam modellerinde istihdam kesimiyle olan güçlü bağlantıların olumlu etkisine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımlarda çıraklık eğitiminin istihdam kesimiyle olan güçlü bağlantısı ve bu işbirliğinin yarattığı olumlu çıktılar sıklıkla vurgulanmaktadır.

Sinyal teorisi; işverenin mesleki eğitim sisteminde verilen eğitim konusunda bilgi sahibi olması ve aradığı nitelikte elemanın bu sistemden yetiştiğinin sinyalini almasının eğitim istihdam modeli açısından önemini vurgular. Ağ teorisine göre; eğitim ve istihdam odaklı mesleki eğitim sistemlerinde işverenlerin sisteme aktif katılımı ile öğrencilerin ve işverenin arasındaki ilişkiler güçlü olmaktadır. Bu bağlantılar sayesinde mezunların istihdama geçişi sorunsuz bir şekilde gerçekleşmektedir. Örneğin; çıraklık eğitimden mezun olanların uygulamalı eğitim aldıkları işyerlerinde istihdama devam etmesi yaygın bir pratiktir. Son olarak; farklı makro ekonomik koşulların mesleki eğitimi olumsuz etkileyebileceği kabul edilir. Ancak mesleki eğitimde yüksek düzeyde özelleştirilmiş ve uzmanlık kazandıran program mezunları olumsuz makro ekonomik etkilerden etkilenmediği ispatlanmıştır. İşgücü piyasasındaki yüksek işsizlik ve talebin düşük olması gibi pek çok makroekonomik olgu işverenlerin eğitim sistemine katıldığı programlardan mezun öğrencileri (çıraklık eğitim programları gibi) etkilememektedir (Ryan, 2021: 41; Muja vd., 2019: 3). Uluslararası araştırmalarda eğitimden istihdama geçişi ölçen tüm bu teoriler ve yaklaşımlar göstermektedir ki eğitim istihdam modeli olarak çıraklık eğitim programları genel olarak olumlu mesleki etkiye sahip programlardır. Bu mesleki etkinin eğitim-istihdam modelini uygulayan ülkeye göre değişmesi sebebiyle ülkedeki özgün yapının dikkate alınması ise mesleki eğitim araştırmaları için kilit öneme sahiptir.

Ulusal Literatür: Türkiye’de Mesleki Eğitimden İstihdama Geçişin Özgünlüğü

Ülkemizde mesleki becerilerin kazanılması çok uzun yıllar usta ile çırak ilişkisine dayanan enformel bir yapıda sürdürülmüştür. Bu yapı ile mesleklerin kuşaktan kuşağa devam ettirilmesi sağlanmıştır. Geleneksel mesleki eğitimde yetişen çıraklar, ustası izin vermeden kalfa ya da usta olamaz ve işyeri açamazdı. Bu geleneksel yapıda usta çırağa hem mesleği hem de hayatı öğreten bir rol üstlenmekteydi.

Mesleki ve teknik eğitimin modernleşmesine yönelik atılan ilk adımlar Osmanlı’da 18. yüzyılda orduyu düzenlemeye yönelikti ve ordunun ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanların yetiştirilmesi için meslek okulları açılmıştı (Kılınç, 2022: 4). Mesleki eğitimin genelleşmesi ise Mithat Paşa’nın 1861 yılında Müslüman ve Hristiyan kimsesiz çocuklara meslek kazandırmak amacıyla açtığı “İslahane” adlı okullar ile başlamıştır. Mesleki eğitim için dönüm noktası ise Sultan II. Abdülhamit döneminde ülkenin birçok yerinde “Hamidiye” adıyla açılan meslek okullarıdır (MEB, 2012). Modern anlamda mesleki eğitim sunan ilk meslek okullarının açılması ise Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet dönemindeki yenikler, mesleki ve teknik eğitimin gelişmesi ve modernleşmesine önemli bir adım olarak görülmektedir (Kılınç, 2022: 4-6). 1923 ile 1940 yılları arasında mesleki ve teknik eğitim bütüncül bir eğitim sistemi geliştirmek adına devlet politikası kapsamına alınmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında genel liseler ile birlikte mesleki ve teknik liselerin açılması ve Osmanlı Devleti’nden kalma meslek okullarının eğitim faaliyetlerini sürdürmesi sağlanmıştır (Alkan, Doğan, ve Sezgin, 2001: 36). 1923’te I. Heyet-i İlmiye Programında meslekî ve teknik eğitim görüşülmüştür. 1923’te toplanan İzmir İktisat Kongresinde çırak okullarının açılması gündeme gelmiştir (MEB, 2012). Böylelikle çıraklık eğitim bir devlet politikasına dönüşmüştür.

Formel çıraklık sistemine geçişin ilk adımı 1977 yılındaki 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu’dur. Bu kanun ile Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ancak kanunun etkin bir şekilde uygulanmaması sebebiyle 1986 yılında 3308 sayılı Çıraklık ve Meslekî Eğitim Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun MESEM’lerin kurumsal yapısını düzenlemektedir. Kanun “çıraklık” statüsünü ilk kez bir mesleki eğitim modeli içinde ve bir bütün olarak ele alarak çırakların sigorta, ücret gibi özlük haklarını düzenlenmiştir. 3308 sayılı Çıraklık ve Meslekî Eğitim Kanunu’nun adı 2001 yılında 4702 sayılı Kanunla “Meslekî Eğitim Kanunu” olarak değiştirilmiştir (MEB 2012). Böylelikle çıraklık eğitime yönelik hukuku zeminin de atılmıştır. Bu dönemde dünya genelinde özellikle sanayinin gelişmesiyle birlikte ihtiyaç duyulan nitelikli eleman eksikliğini karşılamak için mesleki eğitimde okul ve istihdam iş birliğine dayanan sistem yaygınlaşmaya başlamıştır (Aksoy, 1996: 74,

75). Benzer şekilde ülkemizde de eğitim-istihdam modelini güçlendirilmeye yönelik adımlar atılmıştır.

1970 yılının sonlarına doğru ülkemizde okul işletme iş birliği güçlenmeye başlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Ankara Üniversitesi'nin ortaklaşa yürüttükleri ve 1977-1978 eğitim yılında pilot bölgelerde uygulamaya konulan “Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR)” sektörle olan ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu proje ile okul-sanayi iş birliğinin artırılması ve meslekî ve teknik eğitime ilişkin verilecek olan kararlarda istihdam kesimlerinin de görüşlerinin alınması ve uygulamaya dâhil edilmesi söz konusudur (MEB, 2012). Eğitim istihdam modeli ürünü olan ve sanayi bölgelerinde yaygınlaşan okullardan biri ise MESEM’lerdir.

MESEM okul ve işyeri eğitimini birleştiren enformel çıraklığı ortadan kaldırmayı amaçlayan bir modelidir. 9 Aralık 2016 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 6764 sayılı Kanun ile MESEM zorunlu eğitime dahil olmuştur. Bu düzenleme ile MESEM, MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı faaliyet göstermekte olan liselere dönüşmüştür (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2022: 5). MESEM’lerin ortaöğretim kurumu olarak 15-18 yaş aralığındaki çocuklara lise eğitimi verilir. Ayrıca kurumda çeşitli programlar da mevcuttur. Örneğin; ustalık belgesi almak isteyen lise mezunu yetişkinlere ustalık belgesi verilmesi gibi. MESEM’deki bu programlar; ustalık programları, ustalık telafi programları, diploma programları ve diploma fark dersleridir (Durna ve Mermer, 2024: 809). Bu sebeple de sisteme katılmak için üst yaş şartı aranmamaktadır.

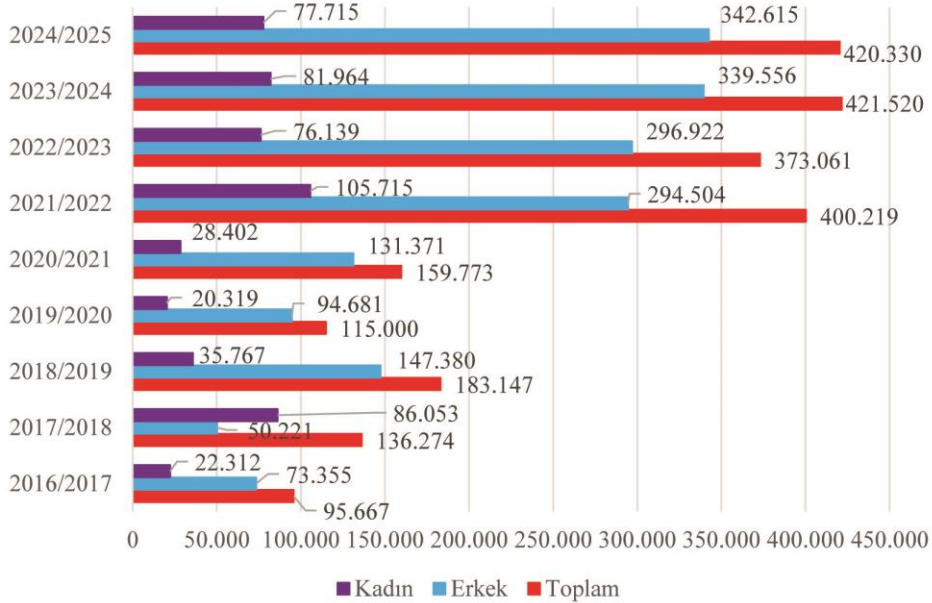
MESEM’e kayıt yaptırmak isteyen öğrencilerin ortaokul mezunu olması ve 14 yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Öğrencinin kayıt yaptırmak istediği meslek dalıyla alakalı bir işyeri ile sözleşme imzalanması ve bunu okula bildirmesi gerekmektedir. Ayrıca sağlık durumu meslek öğrenmeye uygun olanlar ve bunu raporla belgelendirebilecek olanlar kayıt yaptırabilmektedir (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2022: 9).

MESEM’lerin temel anlayışı, öğrencinin okulda teknik bilgiyi öğrenmesi ve işyerinde uygulamalı eğitim alması üzerinedir. Haftanın bir ya da iki günü okulda teknik bilgi alan öğrenci haftanın geri kalan günlerinde işyerlerinde uygulamalı eğitim almaktadır. 9. sınıftan itibaren uygulamalı eğitime dahil olan öğrenci 11. sınıfın sonunda kalfalık sınavına girer ve başarılı olması durumunda “Kalfalık Belgesi” almaya hak kazanır. 12. sınıfta ustalık eğitimi alan öğrenci sene sonunda yapılan sınavda başarılı olursa “Ustalık Belgesi” alamaya hak kazanır. Öğrencilerin meslek lisesi diplomasını alabilmeleri için MEB tarafından belirlenen fark derslerinden başarılı olması gerekmektedir (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel

Müdürlüğü, 2022: 9). Sistemin istihdam odaklı olması sebebiyle öğrencilerin lise diplomasına sahip olabilecek yeterliliğe erişmesi için bu şart konmuştur.

Uygulamalı eğitim karşılığında MESEM öğrencileri aylık; 9., 10. ve 11. sınıfta asgari ücretin yüzde otuzu (2026 yılı için aylık 8.422,65 TL'dir) ve 12. sınıfta asgari ücretin yüzde ellisi kadar (2026 yılı için aylık 14.037,75 TL) ücret almaktadır. Öğrencinin yaptığı her devamsızlık günü karşılığında 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri için günlük 280,76 TL ve 12. sınıf öğrencileri için 467,93 TL ücretlerinden kesinti yapılır (MEB, 2026). 2021 yılında 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na eklenen değişiklikle eğitim hayatı boyunca MESEM öğrencilerinin alacakları asgari çıraklık ücreti devlet desteği olarak işverene geri ödenmektedir. Ayrıca 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na (1986, md. 25) göre, öğrencilerin iş kazası ve meslek hastalığı ile genel sağlık sigortası primleri devlet tarafından karşılanmaktadır. İşveren her ayın 8. gününe kadar çırığın ücretini çırığın banka hesabına yatırır. Devlet çırığın ücretini ilgili ayın 20'sinden sonra Mal Müdürlüğüne, 25'inden sonra işletme hesabına yatırır (MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2025).

Grafik 1. 2016-2025 Yılları Arasındaki MESEM Öğrenci Sayısı

Kaynak: MEB, Örgün Eğitim İstatistikleri (2016–2025) verilerinden araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1’de MESEM’lerin zorunlu eğitime katılması ve devlet desteğinin getirilmesinin öğrenci sayıları üzerine etkisi görülmektedir. MESEM’lerin zorunlu eğitim kapsamına alınmasından sonraki 2017/2018 eğitim yılında kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını aşmıştır. Ancak izleyen yıllarda kız öğrenci sayısı giderek azalmıştır. 2021 yılında devlet desteğinin uygulanmaya başlaması ile birlikte 2021/2022 eğitim yılında toplam çırak öğrenci sayısı bir önceki yıla oranla 2,5 kat artmıştır. Ayrıca erkek öğrenci sayısı 2,24 kat ve kız öğrencileri sayı 3,72 kat artmıştır. Mesleki eğitimde kız öğrenci sayısının daha düşük olması sebebiyle 2021 yılında getirilen devlet desteğinin kız öğrencilerin sayısına pozitif etki ettiği açıktır. Fakat 2016 yılından bu yana (2017/2018 eğitim yılı hariç) genellikle kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısının gerisinde kalmaktadır.

Grafik 1’deki istatistiklere göre 2021 yılındaki devlet desteğinden sonra sisteme daha fazla öğrencinin katıldığı açıktır. Literatürde devlet desteğinden sonra daha çok işverenin de sisteme katılmak için istekli olduğu vurgulanmaktadır (Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024; İçli ve Bağış, 2018: 158). Ancak MEB tarafından yıllar içerisinde sisteme katılan işveren sayısı verisi paylaşılmamaktadır. MEB konuya ilişkin milletvekillerinin soru yönergesine verdiği bir cevapta işveren sayısına değinmiştir. İlgili metinde 2025/2026 eğitim yılına başlayan MESEM öğrenci sayısı 509.085’e yükseldiği ve bu öğrencilerin 224.346 işletmede beceri eğitimi aldığı paylaşılmıştır (MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2025). Mevcut durumda MESEM’lerde öğrenci sayısının yarısı kadar beceri eğitimi veren işyeri olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Gerekçeleri

Okuldan işe geçişle ilgili araştırmalarda, eğitim sistemlerinin özgünlüğünü ikili bir yaklaşımla (mesleki eğitim ve genel eğitimi karşılaştırma) veya mesleki eğitim sistemlerine kayıtlı öğrencilerin payı olarak incelemek oldukça yaygındır. Ancak bu yaklaşım, bir ülkedeki mesleki eğitimi homojen bir varlıkmiş gibi ele alır ve incelenen mesleki etkinin tüm mesleki eğitim ve öğretim sistemine eşit şekilde uygulandığını varsayar. Mesleki eğitim programlarının özgünlüğü kademelidir ve mesleki eğitim sistemindeki programlar arasında özgünlük açısından önemli farklılıklar olabilir. Otomobil tamirciliği programı gibi bazı mesleki programlarında özel mesleki beceriler öğretilmesi gibi (Muja vd., 2019: 2, 3). Uluslararası literatürde çıraklık eğitimin mesleğe özgü nitelikler kazandıran özel programlar olduğu kabul edilir ve bu programların etkinliğinin uygulanan ülkeye göre değerlendirmek gerektiği vurgulanır (Iannelli ve Raffe, 2006: 50, 51; Ryan, 2021: 44; Muja vd., 2019: 1). Bu bağlamda araştırmada meslek liselerinden ayrılan yapısıyla ön plana çıkan MESEM’lerin eğitim istihdam modeli olarak performansını ölçerken özgün yapısı dikkate alınmıştır.

MESEM'lerin istihdam odaklı sistem olması ve işgücü piyasasıyla doğrudan ilişki içerisinde olması (sinyal ve ağ kuramı) ve sunulan eğitimlerdeki mesleki etkinin genellikle nitelikli ara eleman yetiştirme olarak ön plana çıkması (oto tamir, makine bölümleri gibi) gibi heterojen niteliklerine göre araştırma bulguları yorumlanmıştır. Sistemin özgün yapısı ve performansı ölçülürken Bakanlık tarafında paylaşılan istatistikler ile sistemin süreç içerisindeki etkilerini yakından takip eden deneyimli koordinatör öğretmenlerin konuya ilişkin görüşleri önemli bir veri setidir.

Mesleki eğitimin niteliğini ölçmeye ilişkin en önemli veri kaynağı MEB örgün eğitim istatistikleridir. Ancak istatistiklerde meslek lisesi öğrencilerine yönelik ayrıntılı veriler bulunmakta olup, MESEM'lere ilişkin detaylı veri sunulmamaktadır. MESEM öğrencilerinin toplam sayısı bu istatistiklerde yer almakta ancak sistemin işlerliğini ölçecek detaylı veri setleri paylaşılmamaktadır. Yıllara göre mezunların istihdam oranı, hangi sektörde hangi beceri seviyelerinde çalıştıkları, sisteme dahil olan işverenlerin oranı, kaç fabrikanın uygulamalı eğitim verdiği ve bünyesinde eğitim birimi sınıfı açtığı gibi verilere ulaşılammamaktadır. Araştırma kapsamındaki bu sınırlılıklar sebebiyle sistemi ilişkin sınırlı istatistikler ve saha bulgularından hareketle durum analiz edilmiştir.

MESEM'lerde mesleki etkinin ölçülmesi için okutulan programları ve öğrenci potansiyelini incelemek gerekmektedir. Sahanın yapıldığı İzmir ilinde meslek lisesi öğrencilerinin en çok tercih ettikleri alanlar; elektrik-elektronik teknolojisi, bilişim, sağlık hizmetleri, yiyecek ve içecek hizmetleri ve muhasebedir. İzmir ilindeki 2025 yılındaki mesleki ve teknik eğitimdeki toplam öğrenci sayısı 77.704'tür. Meslek lisesi mezunlarının 2025 yılı için ilk altı ay içerisindeki istihdam oranı ise yüzde 36'dır. Meslek lisesi mezunlarının istihdama katılımı oldukça düşüktür. MESEM'lerde ise istihdam oranının daha fazla olduğu iddia edilmektedir. 2019 yılı için ülkemizde MESEM mezunlarının kendi alanlarındaki istihdam oranı yüzde 88 verilmiştir. Ancak mezun istatistikleri güncel olarak paylaşılmamaktadır. İzmir ilinde mevcut durumda MESEM öğrenci sayısı 17.729'dur (İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü, 2025; MEB, 2019). Başka bir ifadeyle İzmir'de meslek lisesi öğrencilerinin yaklaşık yüzde 23'ü MESEM öğrencisidir. İzmir ilindeki bu öğrencilerin mevcut durumunu tespit etmek için koordinatör öğretmenlerin bilgi ve deneyimine başvurulmuştur.

İzmir ilinde 2 farklı MESEM'de görev yapan 7 gönüllü koordinatör öğretmen (teknik öğretmen) oluşturmaktadır. Koordinatör öğretmenlerin görevi; mesleki eğitim verilen işletmelerde, yönetici, öğretmen, usta öğretici ve öğrencilerin işyerlerindeki uygulamalı eğitimini izlemek, programa uygunluğunu ve sistemin işyerlerindeki işlerliğini sağlamak, mesleki rehberlik sunmak olarak tanımlanmıştır (MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2019: 1). Bu tanım bağlamında

örneklem seçimindeki amaç, MESEM’de görev yapan koordinatör öğretmenlerin çırak öğrencilerin aldıkları okul-işyeri tabanlı eğitime ve uygulamalı eğitim sırasında işgücü piyasasında karşılaştıkları sorunlara yakından tanık olan kişiler olmasıdır.

Katılımcılar, farklı mesleki eğitim alanlarında görev yapan öğretmenlerden amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Görüşmeci öğretmenlerin alanları; makine, motor, elektrik, güzellik ve saç bakım hizmetleri, yiyecek ve içecek hizmetleri, bilgisayar ve bilişim teknolojileri ve inşaatıdır. Bu alanlarla bağlantılı olarak araştırma kendi hesabına çalışan işverenin (usta öğretici ve işveren genellikle aynı kişi) yanında çalışan çocuklar ve literatür için özgün olan büyük ölçekli fabrikalarda çalışan çocukların durumunu analiz etmektedir.

Veri toplama sürecinde görüşmecilerle yarı yapılandırılmış soru formu vasıtasıyla yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme esnasında görüşmecilere açık uçlu 5 soru yöneltilmiştir. Görüşmeler ortalama 30 dakika ile 1 saat arasında sürmüştür. Gönüllü görüşmeci öğretmenler “Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7” olarak kodlanmıştır. Görüşmeci öğretmenlere; öğrencilerin işyerlerinde aldıkları uygulamalı eğitim esnasında karşılaştıkları sorunlar, çalışma koşulları, işyerlerinin denetimi ve mevcut sorunlara ilişkin çözüm önerileri sorulmuştur.

Bu araştırmada, MESEM öğrencilerinin işyerlerinde aldıkları uygulamalı eğitim esnasında karşılaştıkları sorunları derinlemesine incelemek için tematik analizden faydalanılmıştır. Tematik analiz araştırmacı tarafından verileri anlamlandırmak ve okuyucuya araştırma hakkında bilgi sunmak için kullanılmaktadır (Çarıkçı vd., 2024: 129). Bu bağlamda veriler analiz edilirken; veriler kodlanmış, benzer içerikler gruplandırılmış ve ana temalar belirlenmiştir. Kodlama sürecinde MESEM öğrencilerinin çalışma koşullarını düzenleyen 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ve araştırma soruları rehber olarak kullanılmıştır. Tematik analiz sonucunda elde edilen bulgular alt başlıklar altında detaylandırılmıştır.

Saha çalışması 2025 yılının Şubat ve Ekim ayları arasında gerçekleşmiştir. Saha çalışması yürütülen okullardan ilki organize sanayi bölgesi içerisinde bulunan bir MESEM olup öğretmen sayısı 65, öğrenci sayısı 1.914 ve derslik sayısı 7’dir. Bu okulda yemekhane bulunmakta ve ücretsiz öğle yemeği verilmektedir. Öğle yemeğini sanayi bölgesindeki işverenlerin finanse ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Okul tek katlı olup sanayi sitesinin içerisinde yer almakta kantini, bahçesi ve güvenliği bulunmamaktadır. İlk okulun seçilme nedeni içerisinde MESEM bulunan İzmir’in en büyük organize sanayi bölgelerinden biri olmasıdır. Diğer okulun öğretmen sayısı 125, öğrenci sayısı 4.304 ve derslik sayısı 22’dir. Bu okulun seçilme nedeni yiyecek ve içecek hizmetlerinde AB destekli proje yürütülmesi (et pişirme teknikleri) ve ilde öğrenci nüfusu en kalabalık olan MESEM’lerden biri olmasıdır. Okulda bir adet kantin bulunmaktadır. İlk okuldan farklı olarak okulun kapısında

güvenliği, kantini ve öğrencilerin spor aktivitelerine uygun (futbol ve basketbol sahası) geniş bir bahçesi bulunmaktadır.

Araştırma Bulguları

Saha çalışması yapılan okulların eğitimi haftada bir gündür ve 8.30 ile 16.30 arasında eğitim verilmektedir. Öğrencilerin günlük 10 derse girdikleri tespit edilmiştir. MESEM’lerde verilen eğitimler teknik dersler ve temel dersler (matematik, tarih, edebiyat ve din) olarak ikiye ayrılır (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2026). Her iki okulda da temel derslerin genellikle karma sınıflarda verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca temel dersler hem uzaktan hem de yüz yüze eğitimle verilmektedir. Bu durum okulun haftalık ders saatine ve öğretmenlerin ders yoğunluğuna göre okul tarafından belirlenmektedir. Haftada bir gün okula giden MESEM’lilerin aldığı derslerin süresi tablo 1’de paylaşılmıştır. Temel ders saati 9. ve 10. sınıf için 6 saat, 11. sınıf için 3 saat ve 12 sınıf için 2 saattir. Alan ve dal ders saatleri 9. sınıf için 2 saat, 10 sınıf için 4 saat, 11 sınıf için 7 saat ve 12. sınıf için 8 saattir. Uygulamalı eğitim verilen işletmelerde eğitim süresi haftalık 32 saattir. MESEM öğrencilerinin gördükleri ders saatlerinin toplamı 6.048 saattir. Ders saatlerinin dağılımı; temel akademik ders saatleri yüzde 11, meslek ders saatleri yüzde 13, işletmelerde mesleki eğitim ders saatleri yüzde 76’dır (MEB, 2024: 19). Bu bağlamda öğrencilerin uygulamalı eğitim süresinin daha yoğun olduğu bu sebeple de eğitim-istihdam modeli olan MESEM’lerin işyeri tabanlı eğitime daha yatkın olduğu görülmektedir.

Tablo 1. MESEM’lerde Eğitim Verilen Alanların Haftalık Toplam Ders Saati

Dersler	9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf
Alan/Dal Ders Saatleri Toplam	2	4	7	8
Temel Ders Saatleri Toplam	6	6	3	2
Seçmeli Ders Saati	2	-	-	-
İşletmelerdeki Mesleki Eğitim	32	32	32	32
Toplam Ders Saatleri	42	42	42	42

Kaynak: (Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2026).

Uygulamalı eğitimde daha fazla zaman geçiren bu öğrencilerin alanlarına göre eğitim aldıkları işyerleri farklıdır. İzmir ilinde koordinatör öğretmenlere göre; alanı makine olan öğrenciler makine fabrikası, alanı elektrik olan öğrenciler fabrika ve yetkili servis, alanı motor olan öğrenciler oto tamir dükkânı, alanı güzellik olan öğrenciler berber, kuaför ve güzellik salonu, alanı yiyecek olan öğrenciler kafe, kantin, dönerci gibi işyerleri, alanı bilişim olan öğrencilerin fabrika ve teknik servis,

alanı inşaat olan öğrencilerin fabrika ve inşaat malzemeleri satan dükkanlarda uygulamalı eğitim almaktadır. Bazı öğrencilerin uygulamalı eğitim aldıkları işyerleri (kendi hesabına çalışan) ailesine ya da akrabasına aittir. Bu sebeple de araştırmada bulgular uygulamalı eğitim alınan işyerlerinin büyüklüğüne göre sınıflandırılmıştır.

Eğitim-İstihdam Modeli Olarak İzmir İlindeki Mesleki Eğitim Merkezleri

Mesleki eğitim çalışmalarında bir eğitim istihdam modeli olarak mesleki eğitimin işlevi; toplumsal cinsiyete duyarlı olması, güvenli çalışma ortamı sunması, öğrencilere işgücü piyasasının aradığı niteliklerde beceriler kazandırması, sosyal güvencelerini koruyan çalışma koşulları sunması, öğrenci için çalışmaktan ziyade bir öğrenme aşaması olması, istihdama geçişi hızlandırması ve mezuniyetten sonra istihdam edilme şansını arttırmasıdır (Arum ve Shavit, 1995: 188; Bol vd., 2019: 275; Bruin vd., 2023; McGrath, 2012: 623; OECD, 2023). Mesleki eğitimin bu işlevleri tablo 2’de verilen İzmir ilindeki MESEM öğrencilerinin mevcut durumuyla karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2. Görüşmeci Öğretmenlere Göre MESEM Öğrencilerinin Çalışma Koşulları

Alan	İşyeri	Ücret	Günlük Çalışma Süresi	Fazla Mesai	Haftalık Çalışılan Gün
Makine	Fabrika	Genellikle yasal sınırın üzerinde ödeme yapılır. Bazen ücretler geç ödenir.	Genellikle 8 saat uygulanır. Ancak bazı dönemlerde yasal sınır aşılmaktadı.	Fabrikalarda öğrenci isterse fazla mesaiye kalır ve karşılığında ücret ödenir.	Öğrenci 4 gün çalışır 1 gün okula gider.
Elektrik	Fabrika, yetkili servis vb.	Yasal sınırdaki ödeme.	8 saatin üzerinde çalışılır.	Kendi hesabına çalışan işyerlerinde zorunlu fazla mesai yaygındır.	Genellikle 4 gün. Ancak küçük işyerlerinde cumartesi gününde çalışılır.
Motor	Oto tamir	Yasal sınırdaki ödeme. 12. sınıf öğrencisinin niteliğine göre bazı işverenler asgari ücrete tamamlar.	8 saatin üzerinde çalıştırılır.	Zorunlu fazla mesai yaygındır.	Cumartesi ya da okul çıkışı çalıştırılan işverenler yaygındır.
Güzellik	Berber, kuaför ve güzellik salonları	Yasal sınırın altında ödeme ve ücretleri geciktirme yaygındır.	8 saatin üzerinde çalıştırılır.	Zorunlu fazla mesai yaygındır.	Cumartesi ya da okul çıkışı çalıştırılır.
Yiyecek	Kafe, kantin, dönerci, restoran vb.	Öğrencinin niteliğine göre yasal sınırın üzerinde ödeme yapılmakta.	8 saatin üzerinde çalıştırılır.	Zorunlu fazla mesai yaygındır.	Cumartesi ya da okul çıkışı çalıştırılır.
Bilişim	Fabrika, Teknik servis vb.	Yasal sınırdaki ödeme yapılır.	8 saatin üzerinde çalıştırılır.	Zorunlu fazla mesai yaygındır (fabrikada çalışanlar hariç).	Cumartesi ya da okul çıkışı çalıştırılır.

İnşaat	Fabrika, inşaat malzeme si satan işyeri vb.	Öğrenci sayısı az olduğundan yasal sınırın üzerinde ödeme yapılmaktadır.	8 saatin üzerinde çalıştırılır.	Zorunlu fazla mesai yaygındır (fabrikada çalışanlar hariç).	Cumartesi ya da okul çıkışı çalıştırılır.
---------------	---	--	---------------------------------	---	---

Kaynak: Saha bulguları kullanılarak araştırmacı tarafından oluşturuldu.

Tablo 2 İzmir ilindeki MESEM öğrencilerinin mevcut durumunu değerlendirmektedir. MESEM öğrencilerinin ücretlerinin yaptıkları işlere oranla yeterli düzeyde olmaması, günlük çalışma sürelerinin uzun olması, fazla mesaiye zorlanmaları, haftalık çalışılan gün sayısının fazla olması istihdama geçişte uygulamalı eğitimin öğrencilere beceri kazandırma işlevinden ziyade çok çalıştırma işlevi üstendiğini göstermektedir.

İş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli olmaması ve uzun saatler çalışılmalarından kaynaklı iş kazası geçirme risklerinin yüksek olması mesleki eğitimin güvenli çalışma ortamı sunma işlevinden uzaktır. Öğrencilerin fazla mesaiye zorlanmaları ve karşılığında ücret alamamaları onların normal bir çalışanın sahip olduğu güvenceye erişemedikleri dolayısıyla sosyal haklardan yoksun ve güvencesiz çalışma koşullarına sahip olduklarına işaret eder. Ayrıca bazı bölümlerde erkek çırakların yaygın olması (motor, makine ve elektrik gibi) toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliğe işaret eder. Bulgular, öğrencilerin vasıf geliştirmekten çok çocuk işçi olarak piyasaya eklemeliği yönündedir. Öğrencilerin bu koşullarda işgücü piyasasının aradığı nitelikte beceri geliştirmesi ve mezuniyetten sonra nitelikli işlerde istihdam edilmeleri olası görünmemektedir. Bulgular mesleki eğitimin çocuk haklarına duyarlı olmadığını göstermektedir.

Çocukların eğitim-istihdam modeli çerçevesinde işgücü piyasasıyla erken yaşta tanışması sebebiyle sistem çocuk hakları açısından da değerlendirilmelidir. MESEM öğrencilerinin uygulamalı eğitim esnasında karşılaştıkları sorunlar Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye aykırıdır. MESEM öğrencilerinin uygulamalı eğitimde mesleki beceri kazanmaktan ziyade normal bir çalışanın yaptığı işleri yapması, sistemde işgücü piyasasının öncelenmesi ve sözleşmede yer alan madde 3'teki çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmemesi söz konusudur. Madde 28 çocukların eğitim hakkından eşit ve adil bir şekilde yararlanmasına değinir. Ancak MESEM öğrencileri vakitlerinin çoğunu işyerinde geçirmekte eğitim hakkından uzak kalmaktadır. Ayrıca bazı bölümlerde erkek çırakların yoğun olması eğitimde eşitlik ilkesine aykırıdır. Madde 29'da eğitimin "çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi" ilkesi ele alınır. Örneğin; makine fabrikalarındaki MESEM öğrencileri ağır ve tehlikeli işlerde iş sağlığı ve güvenliği önlemleri yeterli düzeyde

olmayan çalışma koşullarında uygulamalı eğitim almaktadır. MESEM öğrencilerinin yaşadığı emek sömürüsü düşünüldüğünde madde 32’de “Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler” ifadeleri de ihlal edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 1989). Sonuç olarak MESEM’ler eğitim-istihdam modeli olarak işlevi çocuk haklarına karşı da duyarlı değildir. Bu hak ihlalleriyle bağlantılı olarak araştırmada MESEM’lerdeki öğrencilerin mevcut durumuna ilişkin bulguların alt temaları; dezavantajlı geçmişe sahip olmak, çalışma süreleri ve fazla mesai, ücret ve vasıflar, iş sağlığı ve güvenliği, eril dil ve sosyal izolasyon, denetim yetersizliği olarak detaylandırılmıştır.

Dezavantajlı Geçmişe Sahip Olmak

Araştırma kapsamında yapılan saha çalışmasında görüşmeciler öğretmenlerin ifadeleri (f:7) MESEM’leri tercih eden öğrencilerin dezavantajlı ailelerden geldiği yönündedir. MESEM’li öğrencilerin yoksul ve işçi ailelerden gelmeleri sebebiyle işçilik kültürüne aşina olmaları söz konusudur. Öğrencilerin yoksul hanelerden gelmesi sebebiyle çıraklık geliri hane için önemli bir gelir kaynağıdır.

“Öğrencilerimizin çoğu dezavantajlı ailelerden geliyor.” Ö6/Bilişim.

“Öğrencilerimiz işçi ailelerden gelen çocuklar.” Ö2/Elektrik.

“Ailenin durumu iyiye motor bölümüne yazdırın diyorum. Mezun olunca dükkân açarlar diye. Fabrikalardaki çocuklar için bu imkanlar söz konusu değil. Aileleri de genelde yoksul, işçi hatta fabrika işçisi.” Ö1/Makine.

“Çocuk aldığı ücreti genellikle ailesine veriyor. Çünkü ailesi de işçi ve yoksul.” Ö5/Yiyecek ve içecek hizmetleri.

MESEM öğrenci profilinde karşılaşılan “işçi, yoksul ve dezavantajlı aileye sahip olma” aslında eğitim istihdam modelleri için yaygın bir olgudur. Uluslararası literatürde, mesleki eğitime katılan öğrencilerin genellikle işçi, yoksul ve dezavantajlı hanelerden geldikleri vurgulanır. Eğitim istihdam modeli güçlü bağlantılardan oluşan mesleki eğitim sistemlerinin dezavantajlı öğrenciler için sosyal katılım imkanı sunduğunu ileri süren araştırmalar da mevcuttur. Ancak sistemin güçlü bağlantılardan oluşmaması tersine etkiye sebep olabilmektedir (Bruin, vd., 2023; Nilsson, 2010). Bu tersine etkinin sinyalleri ülkemizde yapılan araştırmalarda, MESEM öğrencilerinin dezavantajlılık durumunun hanede başlayıp okulda devam ettiği, çocukların dezavantajlı koşullarda eğitim gördükleri ve çalışma hayatına erken yaşta katıldıkları olarak tespit edilmiştir. Mesleki eğitimin yoksullar için çalıştırma

bir rol üstlendiği ve işçi ailelerden gelen çocuklar için ise düşük nitelikli bir eğitim olduğu yönünde bulgular da mevcuttur (Aksoy, 2017: 76; Yalıncağı, 2025: 141). FİSA Çocuk Hakları Merkezi (2024), MESEM öğrencilerine ilişkin yaptıkları araştırmada öğrencilerin yoksul ailelerden geldiklerini tespit etmiştir. MESEM öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada çocukların kalabalık ve yoksul ailelerden geldiklerine değinilmektedir. Araştırmada babaları işsiz olan öğrencilerin çalışma nedeni ailelerinin isteği ya da ailenin borcu olması sebebiyledir (Başbakkal, Şen, ve Conk, 2005: 91). Yoksul aileler daha iyi seçenekleri bulunmadığından çocuklarını çıraklık eğitime göndermektedir. Bu durum çocukların ekonomik sömürü ve istismara karşı kırılgan olmalarına sebebiyet vermektedir. Başka bir görüşe göre; ülkenin yarı nitelikli işgücü vaadi, çocukların istismarı ve eğitim haklarının ihmaline neden olmaktadır (Aksoy, 2017: 76).

Çalışma Süreleri ve Fazla Mesai

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2004, md. 6) kapsamında, 15 yaşını tamamlamış çocukların günlük çalışma süresi günde 8 ve haftada 40 saate kadar çıkartılabilir. Ancak 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda (1986), çırak öğrencilerin günlük çalışma süresi 8 saat ve haftalık çalışabilecekleri gün sayısı en fazla 4 gündür. Dolayısıyla haftalık çalışma süreleri maksimum 32 saat olmalıdır. Ayrıca çırak öğrenciler okula gittikleri gün ücretli izinli sayılmalıdır. Uygulamada ise MESEM öğrencilerinin çalışma sürelerinin yasal mevzuata aykırı ve çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek derecede uzun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Görüşmeci öğretmenler öğrencilerin çalışma sürelerinin günlük ortalama 12 saat olduğunu ifade etmektedir (f:7). İşyerine göre sınıflandırma yapıldığında; kendi hesabına çalışan işverenin yanında (usta öğretici ve işveren genellikle aynı kişidir) çalışan öğrencilerin çalışma süresinin daha uzun olduğu (ortalama 12 saat), fabrikalarda çalışan öğrencilerin çalışma sürelerinin genellikle 8 saat olduğu bazen fabrikaların da bu sınırı aşabildikleri (günlük 10 saat) tespit edilmiştir.

“Fabrikada çalışan öğrencilerin çalışma süresi genellikle 8 saattir. Bazen fabrika bu sınırı aşıyor müdahale ediyorum servis saatine kadar çocukları çalıştıramazsınız diyorum. Bazen de uyarıları dinlemiyorlar iş kazası yaşıyor, 8 saate geri çekiyorlar.” Ö1/Makine.

“Çalışma süreleri uzun ve yaptıkları işler ağır öğrencilerin yaşına göre bu kadar uzun süre çalıştırılmaması gerektiğine inanıyorum. Küçük işletmelerde çocuklar iş bitene kadar çalıştırılıyor.” Ö4/Güzellik ve saç bakım hizmetleri.

“Öğrencilerin çalışma saatleri 8 saati aşıyor, 12 saati buluyor ve zorunlu fazla mesaiye de bırakılıyorlar bu durum insan haklarına aykırı. İşverenler devlet ödemesi gecikti diye ücretleri de geciktiriyor.” Ö5/Yiyecek ve içecek hizmetleri.

Özellikle kendi hesabına çalışan işverenlerin yanında uygulamalı eğitim alan çocukların zorunlu fazla mesaiye bırakılması ve karşılığında zorunlu fazla mesai ödenmemesi yaygın bir pratiktir (f:6). Fabrikalarda ise fazla mesaiye öğrenci isterse kalmakta ve karşılığında ücret ödenmektedir.

“Kafe ve restoranlarda çocuklar mutfaktan çıkamıyor. Yemek hazırlığına erken saatte başlayıp sipariş bitene kadar çalışıyorlar.” Ö5/Yiyecek ve içecek hizmetleri.

“Bazı sektörlerde kurumsallık az olduğu için mesai dışı zorunlu çalışma yaptırılması durumunda idareler devreye girmiyor.” Ö2/Elektrik.

Öğrenciler maksimum haftada 4 gün çalışıp geri kalan 1 günde okula gitmelidir. Ancak görüşmeciler öğretmenlerin ifadelerine göre, haftalık çalışılan gün sayısı sınırına işyerlerinin uymadığı bulgulardandır. Özellikle kendi hesabına çalışan işletmelerde uygulamalı eğitim alan öğrenciler okul çıkışı mesaiye gelmeye zorlandığı ya da cumartesi günü çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrenciler işsiz kalma korkusuyla durumu kabul etmek zorunda kalmaktadır.

“İşverene hafta sonu çocuğu çalıştıramazsın diyorum o zaman ben niye çırak alayım diyor. İşveren çocukları ne kadar çok çalıştırabilirim diye düşünüyor, bu çocukları ucuz işgücü olarak görüyor. Hafta sonu çalışmak zorunda bırakılan öğrenciler oluyor ve işi kaybetme korkusundan bunu saklıyor.” Ö3/Motor.

Çırak çocukların işyerlerinde almaları gereken uygulamalı eğitimin koşullarının 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na uygun olmadığı bulgulardandır ve bu durum literatürde yaygın bir şekilde eleştirilmektedir. Yapılan araştırmalarda çırakların günlük çalışma süresinin ortalama 12 saat olduğu tespit edilmiştir (İçli ve Bağış, 2018: 159-163; Kösesoy ve Oğuzöncül, 2019: 54; Lordoğlu ve Erder, 1993: 54). Ancak bu araştırmalarda uygulamalı eğitimin verilen işyerinin büyüklüğüne göre çırak çocukların pratikteki çalışma süreleri hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır.

MESEM öğrencilerinin çalışma süresinin uzun olmakla birlikte fazla mesaiye zorlandıkları karşılığında fazla mesai ücreti alamadıkları literatürde de vurgulanmaktadır. Çıraklarla yapılan bir araştırmada görüşülen 349 çırak çocukta yüzde 90'ının fazla mesai yaptığı ve bunlardan sadece yüzde 24,4'ünün fazla mesai ücreti alabildiği bulgulardandır (Başbakkal, Şen, ve Conk, 2005: 91-100). Diğer bir

araştırmada ise, 348 çırağa anket uygulanmış ve 40 çıraklarda derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda, çırakların yüzde 52,9'unun kendilerine ödenen ücretlerini yeterli bulmadığı, yüzde 58,6'sının mesaiye kalmaları durumunda fazla mesai ücreti almadıkları, okula gittikleri gün ücretli izinli sayılmalarına rağmen ustaları tarafından işe çağrıldıkları ve işsizlikle tehdit edildikleri tespit edilmiştir (İçli ve Bağış, 2018: 159-163).

Sonuç olarak araştırma bulguları literatürle örtüşmektedir. Bulgular; MESEM'li öğrencilerin uygulamalı eğitim alırken bedensel gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek derecede uzun çalışma sürelerine maruz kaldığı ve fazla mesaiyi yapmaya zorlandıklarına işaret etmektedir. Bulgulardan hareketle, MESEM'lerde eğitimden istihdama geçiş sürecinin pedagojik olarak kurgulanmadığı ve daha çok üretim odaklı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Uygulamalı Eğitim Karşılığında Verilmesi Gereken Ücret ve Kazanılması Gereken Vasıflar

Çırak öğrencilerin uygulamalı eğitim karşılığında alacakları taban ücret 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (1986, md. 25) ile düzenlenmiştir. 9. sınıftan 11. sınıfın sonuna kadar asgari ücretin yüzde otuzu ve 12. sınıfta ise asgari ücretin yüzde ellisi ödenmelidir. MESEM'ler zorunlu eğitime dahil olmadan önce yapılan bir araştırmada çırak çocukların aldıkları ücret ele alınmıştır. Çırakların aldıkları ücretin çocuğun yaşı, işi kavraması ve becerisine göre değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada küçük işletmelerde çalışan çocukların ücret farkları nedeniyle sık iş değiştirdiklerine değinilmektedir (Lordoğlu ve Erder, 1993: 54).

Günümüzde çırak öğrencilerin aldıkları ücret 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile belirlenmesine karşın aynı sınıfta eğitim gören çocukların ücretleri aynı değildir. Aynı sınıftaki öğrencilerin kişisel becerisi ve işverenin tutumuna göre ücretleri farklılaşmaktadır. Özellikle güzellik ve saç bakım hizmetlerinde işverene devlet katkısı kattığı (öğrenci önceden bu hakkı kazandığı için 12. sınıf öğrencilerine devlet katkısı devam etmekte) öğrencilerin diğer alanlara nazaran daha düşük ücret aldığı tespit edilmiştir. Yasal sınırın altında ücret alan öğrencilere rastlayan koordinatör öğretmenler de mevcuttur.

“Öğrenci hocam işveren kartımı aldı üç aydır paramı vermiyor diyor. Daha önce niye söylemedin diyorum çekindim diyor. Asgari ücretin yüzde 30'unu (2025 yılı için 6,630 TL) yatırıp öğrenciye 4.000 TL ödüyormuş son üç aydır onu da ödememiş. Öğrenciyi oradan aldık.”
Ö5/Yiyecek ve içecek hizmetleri.

“Kuaförlere, berberlere ve güzellik salonlarında çalışan çıraklara devlet desteği kalktı çocukların ücretleri çok düştü. Bazı işverenler ödemeyi

zamanında yapmıyor. Öğrenciler bazen işsiz kalmaktan korktuğundan bu durumu saklayabiliyor.” Ö4/Güzellik ve saç bakım hizmetleri.

“Bu çocuklar genellikle işçi ailelerden geliyor yani çocuklar yoksul ve aldıkları ücret ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük.” Ö2/Elektrik.

Diğer alanlarda katılımcı öğretmenlerin görüşlerine göre devlet katkısının üzerine işverenler (kendi hesabına çalışan) ortalama 1.000 TL kadar ücret ilave etmektedir. Ancak bu ilave ücretin tutarı da öğrencilerin sınıfına ve becerilerine göre değişebilmektedir. Örneğin; ustalık sınıfı öğrencilerinin ücretini asgari ücrete tamamlayan işverenler mevcuttur. İşverenlerin bu ilave ücretin karşılığında öğrencinin daha fazla çalışmasını beklemesi de yaygın bir pratiktir. Ayrıca öğretmen ifadelerine göre, işyeri ustalık sınıfı öğrencisi yerine başka usta çalıştırırsa sektöre göre değişmekle birlikte ortalama ustaya 60.000 TL-70.000 TL ödeyeceği gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu ücret ustalık sınıfı öğrencisine ödeyeceği ücretin yaklaşık üç katıdır. Fabrikaların ise, fabrikaya göre değişmekle birlikte yasal çıraklık ücretine ilave ortalama 1.000 TL daha fazla para verdikleri bulgularındandır. Ancak fabrikalarda kendi hesabına çalışan işyerlerinden farklı olarak aynı sınıfta okuyan öğrencinin aldığı ücret standarttır. Görüşmeci öğretmenlerin ifadelerine göre; MESEM’lerde çıraklık ücretinin düşük olması öğrencilerin ucuz işgücü olarak görülmesine sebebiyet vermektedir.

“Ben işverenlere fazla ücret vermeyin diyorum. Çünkü fazla ücret veriyorum diye hafta sonu da çalıştırıyor, çırakların çalışma sürelerini de uzatıyorlar.” Ö2/Elektrik.

“Bizim bölüm çok bilinmiyor. İşverenler fazla ücret vermeye istekli çünkü öğrenci az.” Ö7/İnşaat.

“İşverenler bu çocukları ucuz işgücü olarak görüyor.” Ö1/Makine

“Bazı işverenler çocuklara eğitim vermek yerine hususi işlerini yaptırıyor. Geçen bir işyerine gittim bir baktım bizim öğrenci ustasının çocuğuna bakıyor dönem başından beri çocuk bakıyormuş. Hemen öğrenciyi oradan aldık. Düşük ücret veriyor bide hususi işlerini yaptırıyorlar.” Ö4/Güzellik ve saç bakım hizmetleri.

Koordinatör öğretmenin bu ifadeleri, mesleki eğitimin çocuklara vasıf kazandırmakta ne derece başarılı olduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu konu uluslararası literatürde de tartışma konusudur (Arum ve Shavit, 1995). Görüşmeci öğretmenlerin deneyimlerine göre öğrencilerin okullarda aldığı teknik eğitimle paralel olarak işyerlerinde de pratik eğitim alması gerekmektedir. Ancak işveren ve

usta öğretmenlerin çocukları kendi alanlarıyla bağlantılı işlerde çalıştırmadığı bu durumun öğrencilerin vasıf geliştirmesine engel olduğu tespit edilmiştir.

“Öğrencilerin okulda aldığı teorik eğitime uygun olarak işyerinde de pratik eğitim alması gerekir. Ama fabrikada hangi bölümde eleman eksiği varsa orada çalıştırılıyor. Çocuklar vasıf kazanamıyor.” Ö1/Makine.

“Bu çocuklara asgari ücretli beden işçisinin yaptığı işleri yaptırıyorlar.” Ö2/Elektrik.

Görüşmeci öğretmenlerin ifadeleri fabrikaların da vasıf kazandırmakta geri kaldığı yönündedir. Bu durum mesleki eğitimin eğitimden istihdama geçişteki vasıf geliştirme üzerine kurulu olan eğitim politikasıyla da örtüşmemektedir.

Ülkemizde işverenlerin öğrencileri ucuz işgücü olarak gördüğü yapılan çoğu araştırmada ortaya konmuştur (Kalkınma Atölyesi, 2022: 71; Büken ve Büken, 2013: 39; Kablay, 2021: 132; Aksoy, 2017: 80). İşverenler öğrencilerden diğer çalışan işçiler kadar performans beklemekte ve istedikleri zaman çırakların ya da stajyerlerin işlerine son verebilmektedir (Üstün ve Yiğit, 2022: 835, 836). Bu durum mesleki eğitim öğrencilerinin ekonomik sömürüye ve okul destekli çocuk işçiliğine maruz kalmasına sebep verdiği yönünde eleştirileri gündeme getirmektedir (Aksoy, 2017: 80).

Mesleki eğitim, uluslararası örgütler tarafından Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye aykırı nitelikteki çocuk işçiliği biçimleriyle mücadele aracı olarak görülmektedir (OECD, 2023; Montobbio, 2025). Mesleki ve teknik eğitimde temel amaç çocuğun işçi değil öğrenci olarak görülmesi ve eğitimine devam etmesidir. Literatürde mesleki eğitime atfedilen roller ve bu rollerin ülkemizde yapılan araştırmalardaki yansımaları çalışmaktadır. Uygulamada MESEM öğrencilerinin fazla gibi gösterilen ücret karşılığında yasal sınırın üzerinde çalışması ve uygulamalı eğitim kapsamında olmayan işleri yapmak zorunda bırakılması söz konusudur.

Uygulamalı Eğitim Verilen İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği

MESEM’lerle iş birliği içerisinde olan ve uygulamalı eğitim verilen işyerlerinde çırak öğrenciler için alınması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemleri Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’nün 02.02.2024 tarihli ve 2024/36 sayılı “Mesleki Eğitimde İş Sağlığı ve Güvenliği” genelgesi kapsamındadır (MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2025). Ayrıca 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na (2012, md. 2) göre “Kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır.” Dolayısıyla kanunda çıraklar diğer çalışanlara dahil edilmiş ve çıraklar içinde işverenlerin risk

değerlendirmesi yapma, eğitim verme, sağlık gözetimi sağlama ve kişisel koruyucu donanım sağlama ve kullanımını denetleme yükümlülüğü mevcuttur. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2004, md. 5/A), çırak çocukların iş sağlığı ve güvenliği konusunda “Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarından mezun olan meslek sahibi 16 yaşını doldurmuş genç işçiler; sağlığı, güvenliği ve ahlakının tam olarak güvenceye alınması şartıyla bu Yönetmeliğin eklerinde belirtilen sınırlamalara bağlı kalmaksızın ihtisas ve mesleklerine uygun işlerde çalıştırılabilirler” ifadeleri yer almaktadır.

İş Kanunu’nu madde 71’e göre; ağır ve tehlikeli işlerde 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak Mesleki Eğitim Merkezi öğrencisi olan 15 yaşından küçük çocukların çırak olarak ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırıldığı bilinmektedir (Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024). Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te, çocukların ve gençlerin çalıştırılması yasak olan işler ve çalışması uygun olan işler sayılmıştır. MESEM öğrencileri çırak olduklarından, bu kanunların kapsamıyla çelişen işlerde ve koşullarda çalıştıkları bilinmektedir. Ulusal hukuktaki tüm bu düzenlemelerin çırak öğrenciler için kapsayıcı olmaması ve tüm çocuk ve genç işçiliğine yönelik hukuki düzenlemelerle 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’n çelişmesi literatürde tartışma konusudur (Tonbul ve Keleş, 2020; Türk Tabipler Birliği, 2025). Bu bağlamda çırak öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini nasıl deneyimlediklerine ilişkin sınırlı araştırma ve veri seti bulunmaktadır. Bu sebeple çırak öğrencilerin bu durumu nasıl deneyimlediklerini açıklamak için koordinatör öğretmenlerin deneyimlerinden yararlanılmıştır.

“Fabrikalarda iş sağlığı ve güvenliği önlemleri konusunda sürekli uyarı yapmak durumunda kalıyorum. Duman altı olan fabrikalar var, söylüyoruz ama...İş yerleri Bakanlık tarafından denetlenmeli.”
Ö1/Makine.

“İş sağlığı ve güvenliği konusunda işletmelere sert yaptırımlar uygulanmalı ve düzenli olarak denetlenmeli.” Ö5/Yiyecek ve içecek Hizmetleri.

Görüşmeci öğretmenler işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli düzeyde olmadığına değinmektedir (f:7). Alınması gereken önlemler işyerlerinin türüne ve büyüklüğüne göre farklılaşmaktadır. Görüşmeci öğretmenler kendi hesabına çalışan işverenin yanında çalışan öğrencilerin yaşadığı iş sağlığı ve güvenliği risklerini; uzun süre ayakta kalma, yağ ve kimyasal madde ile temas, ağır kaldırma, sıcak yüzeyler ve maddeler, kesici aletlerle çalışma olarak özetlemektedir. Fabrikada çalışan öğrenciler için öğretmenler; gürültülü ortam, yoğun duman ve koku, ağır yük taşıma, yağ ve kimyasal maddelerle temas gibi riskler saymaktadır.

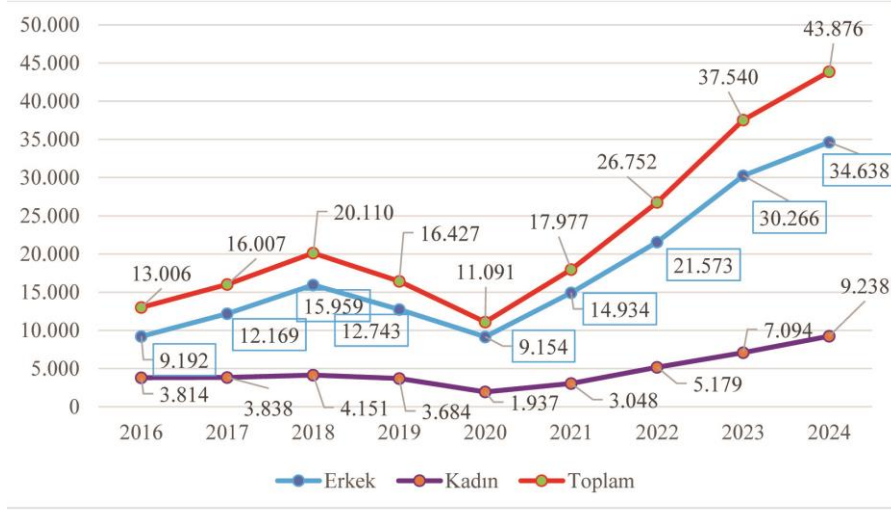
Bu risklere karşı koruyacak eldiven, önlük, gözlük, bone vb. ekipmanların çoğunun işverenler tarafından öğrencilere verilmediğinin altı çizilmektedir. Örneğin; fabrikalarda baret verilmekte ama eldiven ve gözlük gibi ekipmanlar verilmemekte olduğu bulgulardandır. Öte yandan küçük işyerlerinde mutfakta çalışan öğrencilere genellikle bone ve kolluk gibi koruyucu iş kıyafetlerinin verilmediği tespit edilmiştir.

Araştırmalarda son yıllarda artan çocuk işçi ölümlerine dikkat çekilmektedir. Bir araştırmada iş kazasında yaşamını kaybeden çocukların sayısı 2025 yılının ilk beş ayı için en az 26 çocuk olduğu verisi paylaşılmıştır. Bu çocuklardan 4'ünün çırak ya da stajyer olarak çalıştığı, 2'sinin moto kurye olarak çalıştığı ve 7 çocuğun çalışmadığı halde işyerinde bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır (FİSA Çocuk Hakları Merkezi, 2025: 2-4). Başka bir araştırmada ise; 2024 yılında 71 çocuk işçinin hayatını kaybettiği paylaşılmıştır. Bu sayının 2025 yılında (kasım ayının sonuna kadar) 85 çocuk işçiye yükseldiği bulgulardandır (İSİG, 2025). Çocuk işçilerden iş kazası geçirip hayatını kaybedenlerin sayısındaki bu artış MESEM öğrencilerin mevcut durumu hakkındaki tartışmaları gündeme getirmiştir.

Literatürde çocukların çalışma ortamları ve uygulamalı eğitim esnasında yaşadıkları iş kazaları tartışılmaktadır. Çırak çocuklarla yapılan bir araştırmada görüşülen çırakların önemli bir kısmının işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği yönünden gerekli olan koruyucu önlemlere sahip olmadığı vurgulanmıştır. Görüşülen çırak çocukların içerisinde iş kazası geçirenlerin oranı yüzde 27 olarak verilmiştir. Araştırmada vurgulanan bir başka önemli bulgu ise, çırakların önemli bir kısmının işlerini kaybetme korkusuyla haklarını arayamadıkları ve savunmasız kaldıklarıdır (İçli ve Bağış, 2018: 162, 163). Elazığ Mesleki Eğitim Merkezi'nde yapılan bir araştırmada 138 çırak çocukla görüşülmüştür. Görüşmecilerin yüzde 70,3'ü işe girişte sağlık kontrolüne alınmadıklarını ifade etmiştir. İş sağlığı ve güvenliği eğitimi alan yüzde 23,2 kişi olduğu ve en az bir kere iş kazası geçirenlerin oranının yüzde 34,8 olduğu bulgulardandır (Kösesoy ve Oğuzöncül, 2019: 96).

MESEM öğrencilerinin geçirdiği iş kazası ve meslek hastalığı istatistikleri Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından ayrı bir veri olarak paylaşılmamaktadır. Bu sebeple araştırmada 18 yaşından küçük çocuk işçilerin iş kazası verileri incelenmiştir.

Grafik 2. 2016-2024 yılları arasında 14-18 yaş aralığındaki çocuk işçilerden iş kazası geçirenlerin sayısı

Kaynak: SGK'nın (2025), 2016–2024 yıllarına ait iş kazası istatistiklerinden elde edilen verilerin yazar tarafından hesaplanmasıyla oluşturulmuştur.

Grafik 2'de cinsiyete göre 14-18 yaş aralığındaki çocuk işçilerden iş kazası geçiren çocukların oranı verilmiştir. Bu oran MESEM öğrencileri dahil bütün çocuk işçileri kapsamaktadır. MESEM'lerin zorunlu eğitime dahil edildiği 2016 yılından bu yana iş kazası geçiren çocuk işçilerin sayısı yaklaşık 3,5 kat artmıştır. Cinsiyete göre iş kazası geçiren çocukların sayısı; erkek çocuk işçiler için yaklaşık 4 kat ve kız çocuk işçiler için yaklaşık 3 kat artmıştır. İş kazası geçiren bu çocukların içerisinde; 2021 yılında 13 (erkek), 2022 yılında 24 (23 erkek 1 kız), 2023 yılında 45 (44 erkek 1 kız) ve 2024 yılında 26 (24 erkek 2 kız) çocuk hayatını kaybetmiştir (SGK, 2025). İş kazası geçiren çocuk işçiler ile iş kazası sonucu hayatını kaybeden çocuk işçilerin sayısındaki artış, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli düzeyde olmadığına işaretir.

Uygulamalı Eğitim Verilen İşyerlerinde Denetim

Mesleki ortaöğretimdeki mevcut sorunların tespit edilmesinde Bakanlık tarafından yapılacak denetimlerin düzenli aralıklarla gerçekleştirilmesi önemli yere sahiptir. Ancak görüşmeciler öğretmenlerin ifadelerine göre il düzeyinde denetimlerin sık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum çocukların işgücü piyasasındaki karşılaştığı sorunları derinleştirmektedir. Denetim yetersizliği, MESEM'lerin

eğitimden istihdama geçişi düzenleyen bir mekanizma olması gerekirken işgücü piyasasına kontrolsüz bir geçiş alanına dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır.

Koordinatör öğretmenlerin işyeri ziyaretleri dışında denetimlerin sık yapılmadığı görüşmeci öğretmenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır (f:7). Burada dikkat edilmesi gereken literatürde de sıklıkla karıştırılan husus ise; öğretmenlerin koordinatör öğretmen olarak işyerlerini ziyaret etmesi bir işyeri denetimi değildir. Yönetmelikte koordinatör öğretmenlerin görev tanımı; mesleki eğitim verilen işletmelerde, yönetici, öğretmen, usta öğretici, öğrenci ve çırakların işyerlerindeki uygulamalı eğitimini izlemek, programa uygunluğunu ve sistemin işyerlerindeki işlerliğini sağlamak, mesleki rehberlik sunmak olarak tanımlanmıştır (MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 2019). Koordinatör öğretmenlerin yaptırım yetkisi olmaması sebebiyle koordinatör öğretmenlerin gerçekleştirdikleri işyeri ziyaretleri sorunların çözülmesi için yeterli değildir. Öğretmenlerin iş yükünün fazla olması işyerlerini sık ziyaret edememelerine sebep olmaktadır. Ayrıca tespit ettikleri sorunların çözümünde çoğu zaman idare ile uzlaşmaya varamamaları çırak çocukların mevcut sorunlarının çözülmesini güçleştirmektedir.

“Okul yönetimiyle toplantı oluyor. Sorunları anlatıyorum toplantı uzuyor ve kavgı çıkıyor. İdare bir şey yapmıyor sorumluluğu öğretmene atıyor. İşletmelere karşı hiçbir şey yapamıyoruz.” Ö1/Makine.

“Bakanlık işyerlerini koordinatör öğretmenlerin ziyaretleriyle denetlemiş sayıyor. Denetimler yetersiz.” Ö5/Yiyecek ve içecek hizmetleri.

Denetimin zayıf olduğu uygulamalı eğitim aşamasında öğrencilerin, işgücü piyasasında eğitim alan çırak olmalarına rağmen fiilen çalışan tam zamanlı işçiler gibi konumlandırıldıkları bulgulardandır. Bu durum MESEM’lerin okuldan istihdama geçiş işlevinin işyerlerinin inisiyatifine bırakıldığını işaret etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, ülkemizde eğitimden istihdama geçiş modeli olan MESEM’leri ele almakta ve bu geçiş sürecinin sahada çırak çocuklar tarafından nasıl deneyimlendiğini koordinatör öğretmenlerin gözlemleri üzerinden analiz etmektedir. Çalışma, MESEM’lerin uluslararası politika metinlerinde mesleki eğitime atfedilen kalkınma ve çocuk işçiliğiyle mücadele işlevlerinin, uygulamada öğrencilerin çalışma koşulları ve çalışma ilişkileri bağlamında nasıl karşılık bulunduğunu tartışmayı amaçlamıştır.

Bugulara göre MESEM öğrencilerinin uygulamalı eğitim aldıkları işyerlerinde yaşadıkları sorunlar; uzun çalışma süreleri, çıraklık ücretinin düşük olması ya da zamanında ödenmemesi, zorunlu fazla mesaiye bırakılma, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yeterli seviyede olmaması ve öğrenci değil ucuz işgücü olarak görülme olarak tespit edilmiştir. Özellikle bazı fabrikalarda uygulamalı eğitim alan öğrenciler

için fabrikada açılan bir sınıfta teorik eğitim verilmesi ve genellikle burada çalışan çocukların erkek çıraklar olması bu öğrencilerin cinsiyet eşitsizliğine dayanan bir sosyal izalasyon yaşamalarına sebep olmaktadır. Bulgulardan elde edilen sonuçlar Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye aykırıdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de madde 3 çocuğun üstün yararı, madde 28 çocukların eğitim hakkından eşit ve adil bir şekilde yararlanması, madde 29 eğitimin "çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi" ilkeleri ihlal edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 1989). Ayrıca madde 32'de düzenlenen çocukların ekonomik sömürüye maruz bırakılmalarını ve tehlikeli işlerde çalıştırılmalarını yasaklayan ifadeler de ihlal edilmektedir.

Literatürde mesleki eğitimin eğitimden istihdama geçiş sürecinde güvenceli, kademeli ve mesleki eğitimi öncüleyen bir yapıda olması gerektiği vurgulanmaktadır (Montobbio, 2025). Ancak MESEM öğrencileri için bu geçiş süreci mesleki eğitimin ve çocuk haklarının ikincil hale geldiği ve işyerlerinin üretim ihtiyaçlarının sistemde daha belirleyici olduğu bir yapıya dönüşmüştür. MESEM öğrencilerinin işgücü piyasasındaki mevcut konumlarının tam zamanlı çalışandan farksız olması ancak normal bir çalışana göre daha az güvenceye sahip olması söz konusudur. Bu durum MESEM öğrencileri için istihdama geçiş sürecinin güvencesiz ve ikincil istihdam yaratmaya açık olduğunu göstermektedir.

MESEM öğrencilerinin uygulamalı eğitim aşamasında öğrenci değil çalışan olarak görülmesi söz konusudur. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'na (1986) göre öğrencilere işyerlerinde uygulamalı eğitim kapsamında işin öğretilmesi ve mesleğe özgü vasıfların geliştirilmesinin sağlanması gerekir. Ancak uygulamada öğrencilerin iş yüklerinin fazla olması ve işyerlerinde uygulamalı eğitim kapsamına girmeyen işleri yapmak durumunda kalması söz konusudur. Bu durum eğitim istihdam işbirliğine dayanan eğitim modellerinin işleyişine aykırı bir pratiktir. Bu bağlamda MESEM öğrencileri işgücü piyasasına mesleki eğitim alan öğrenciler olarak değil güvencesiz işçiler olarak dahil olmaktadır.

MESEM öğrencilerinin çalışma koşullarına ilişkin sorunlar büyük ölçüde denetim mekanizmalarının yetersizliğiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Koordinatör öğretmenlerin saha gözlemleri, denetimin sınırlı kaldığı durumlarda işyerlerinin eğitim sürecini kendi üretim pratiklerine göre şekillendirebildiği yönündedir. Bu bağlamda denetim, yalnızca sistemin mevzuata uygunluğu için değil, eğitimden istihdama geçişin niteliğini belirleyen ve çocuk hakları ihlallerinin önüne geçme işlevi üstenen temel mekanizmadır. Çocukların çalıştıkları işyerleri düzenli aralıklarla Bakanlık tarafından denetlenmelidir. Bu denetimler vasıtasıyla uygulamalı eğitimin yasal mevzuata uygunluğu tespit edilmelidir. Özellikle çalışma süreleri ve fazla mesai süreleri yasaya uygun hale getirilmelidir.

MESEM’de geliştirilmesi gereken önlemlerden bir diğeri iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin artırılması ve çocukların gelişimlerine uygun çalışma ortamlarında çalıştırılmasıdır. Öğrencilere işgücü piyasasına uygun vasıf geliştirebilecekleri işler verilmelidir. Öğrencilerin asgari ücretli çalışanların yaptığı işleri yapmak zorunda bırakılmaları vasıf kazanmalarını engellemektedir.

Çocukların 15 yaşından itibaren erken yaşta işgücü piyasasıyla tanışması fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. MESEM’lerin, çocukların işgücü piyasasıyla kademeli olarak geçiş yapabilecekleri şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin; Almanya’da çırakların yaşı ortalama 20’dir (CEDEFOP ve BIBB, 2023). Avusturya’da ise zorunlu eğitim 9. sınıfta bittiğinden çıraklığa başlama yaşı minimum 16’dır (CEDEFOP ve ibw Austria, 2023). Bu sebeple çocukların okullarda açılacak atölyelerde uygulamalı eğitimlerini alıp aşamalı bir şekilde işgücü piyasasına geçiş yapmaları pedagojik gelişimleri için daha uygundur.

Fabrikalarda verilen uygulamalı eğitimlerin çocuk hakları ihlali potansiyeline sahip olduğu bulgulardandır. Ancak literatürde bu konuda detaylı çalışmanın bulunmaması sebebiyle araştırmada sınırlı kalmaktadır. Bundan sonra yapılacak araştırmaların bu konuya odaklanması çocuk hakları açısından önem arz etmektedir. Sonuç olarak, MESEM’lerin eğitimden istihdama geçişi düzenleyen işlevinin yeniden değerlendirilmesi, öğrencilerin çalışma koşullarını, çalışma ilişkilerini, denetim mekanizmalarını, eğitimin koruyucu niteliğini ve çocuk haklarını merkeze alan bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekliliği bu çalışmanın temel çıkarımlarındandır.

Extended Summary

Vocational education offered at the high school level in our country is a unique example in terms of both the education-employment relationship and the debate over the limits of child labor. This uniqueness stems from high youth unemployment, precarization, the prevalence of the informal labor market, and the fact that students in vocational education are forced to confront these labor relations at an early age (FİSA Çocuk Hakları Merkezi, 2024: 15, 16; Aksoy, 2017: 79; Birleşik Metal-İş Sendikası, 2024). The function of Vocational Education Centers (MESEM), which are particularly prominent within vocational high schools with their discourse of “training qualified intermediate personnel,” as an education-employment model is at the center of the debate.

The MESEM model for transitioning from school to employment has a dual structure, with theoretical knowledge taught at school and practical training provided in the workplace. However, the effectiveness of this transition model is directly affected by structural problems in the system and dynamics in the labor market. According to international policy documents, vocational education supports countries' development

by training a qualified workforce and takes on the function of combating informal child labor by providing children with vocational skills in safe environments (OECD, 2023; Montobbio, 2025). The extent to which all these functions of vocational education correspond to the working conditions and current position in the labor market of MESEM students, who are an example of the education-employment model in our country, is a matter of debate. Based on this discussion, the study aims to analyze the structural problems encountered by MESEM students during applied training, which is the transition phase to employment, through the experiences and observations gained by coordinator teachers during workplace visits. Within this framework, in-depth face-to-face interviews were conducted with seven coordinator teachers working in different fields at two MESEMs in İzmir, and the data was analyzed using thematic analysis methods.

According to the findings, the problems experienced by MESEM students in the workplaces where they receive practical training include: long working hours, low or late payment of apprenticeship wages, being forced to work overtime, inadequate occupational health and safety measures, being viewed as cheap labor rather than students. In particular, in some factories, students receiving practical training are given theoretical training in a classroom opened in the factory, and since the children working here are usually male apprentices, this causes these students to experience social isolation based on gender inequality. The findings are contrary to the United Nations Convention on the Rights of the Child.

The United Nations Convention on the Rights of the Child; Article 3 on the best interests of the child, Article 28 on children's equal and fair access to education, and Article 29 on the principle that education should “develop the child's personality, talents, and mental and physical abilities to their fullest potential” are being violated (Birleşmiş Milletler, 1989). Furthermore, the provisions of Article 32 prohibiting the economic exploitation of children and their employment in hazardous work are also being violated.

According to the research findings, rather than being a system that supports children's transition from education to employment by providing safe working environments and enabling them to develop skills, thereby facilitating their participation in the workforce as qualified labor, MESEMs indicate that children are integrated into the labor market at an early age through precarious, low-wage, and secondary forms of labor.

Beyanlar

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarın finansal, kurumsal veya kişisel herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, H. H. (1996). Ekonomik Getirisi, İstihdam ve Piyasaya Dönük Etkileri Açısından Mesleki Teknik Eğitim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 29(1), 73-104. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000277
- Aksoy, H. H. (2017). Meslek Liseleri Öğrencilerinin İşletmelerde Beceri Eğitimi: Okul Destekli Çocuk İşçiliği. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 74-82.
- Alkan, C., Doğan, H., ve Sezgin, İ. (2001). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. Ankara: Nobel.
- Arum, R., ve Shavit, Y. (1995). Secondary Vocational and the Transition from School to Work. *Sociology of Education*, 68(3), 187-204.
- Başbakkal, Z., Şen, N., ve Conk, Z. (2005). İzmir Mesleki Eğitim Merkezinde Eğitim Gören Çocuk İşçilerin Sağlık, Sosyal ve Kültürel Durumlarının Belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21(1), 91-101.
- Birleşik Metal-İş Sendikası. (2024). *MESEM mesleki eğitim değil, çocuk emeği sömürsüdür! Başka Ardalar Ölmesin*. Birleşik Metal-İş Sendikası. <https://www.birlesikmetal.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklama/2122-mesem-mesleki-egitim-degil-cocuk-emeği-somurusudur>, Erişim tarihi: 22.12.2025.
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. UNICEF Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Bol, T., Eller, C. C., Werfhorst, H. G., ve DiPrete, T. A. (2019). School-to-work linkages, educational mismatches and labor market outcomes. *American Sociological Review*, 84(2), 275-307. <https://doi.org/10.1177/0003122419836081>
- Bruin, M., Tutlys, V., Ümarik, M., Loogma, K., Kaminskienė, L., Bentsalo, I., Vāljataga, T., Sloka, B., ve Buligina, I. (2023). Participation and learning in Vocational education and training - a cross-national analysis of the perspectives of youth at risk for social exclusion. *Journal of Vocational Education and Training*, 77(3), 1-22. <https://doi.org/10.1080/13636820.2023.2283745>
- Büken, E., ve Büken, B. (2013). Çalışan çocuğun kabullenilmiş istismarı mı? (Çıraklık okullarında yapılan bir çalışma). *Adli Tıp Bülteni*, 18(2), 39-46.
- CEDEFOP ve ibw Austria. (2023). *Vocational education and training in Europe – Austria: system description*. CEDEFOP. Vocational education and training in Europe: VET in Europe database – detailed VET system descriptions: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/austria-u3>, Erişim tarihi: 12.12.2025.

- CEDEFOP, ve BIBB. (2023). *Vocational education and training in Europe-Germany: system description*. CEDEFOP. <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-in-europe/systems/germany-u3#programme-156887>, Erişim tarihi:12.12.2025.
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2004). Resmî Gazete, Sayı: 25425. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040406.htm>
- Çarıkcı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., ve Arslan, Ö. (2024). Nitel Araştırmalarda Tematik Analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary*, 10(37), 127–140. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10509707>
- Durna, E., ve Mermer, S. (2024). Okul Yöneticilerinin Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) Hakkındaki Görüşleri (Sivas İli Örneği). *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (BAİBÜED)*, 24(2), 806-825. HYPERLINK "<https://doi.org/10.17240/aibuefd.2024..-1350638>" \t "_blank" <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2024..-1350638>
- FİSA Çocuk Hakları Merkezi. (2024). *İşten Eve Evden İşe... Hep İş, İş, İş: Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinin (Çırakların) Haklara ve Özgürlüklere Erişim Raporu*. Ankara: FİSA Çocuk Hakları Merkezi.
- FİSA Çocuk Hakları Merkezi. (2025). *Türkiye'de Çocuğun Yaşam Hakkı İhlali Bilgi Notu*. FİSA Çocuk Hakları Merkezi. <https://chm.fisa.org.tr/cocugun-yasam-hakki-ihlalleri-ocak-subat-mart-nisan-mayis-2025-bilgi-notu/>, Erişim tarihi: 16.02.2025.
- İçli, G., ve Bağış, R. C. (2018). Çocuk Emegine ve Çıraklık Eğitimine Sosyolojik Bir Yaklaşım: Denizli Kent Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 145-152. HYPERLINK "<https://doi.org/10.30794/pausbed.397310>" \t "_blank" <https://doi.org/10.30794/pausbed.397310>
- İSİG. (2025). *İş Cinayetlerine ve Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele...* İSİG Meclis. <https://www.isigmeclisi.org/21492-is-cinayetlerine-ve-cocuk-isciligine-karsi-mucadele-ayind>, Erişim tarihi: 10.01.2026.
- İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü, (2025). *Mesleki ve Teknik Eğitim Politika Belgesi 2025-2026 Eğitim Öğretim Yılı İzmir İli Mesleki ve Teknik Eğitim Planı*. İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü: https://izmir.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_12/10093215_izmir_il_mesleki_ve_teknik_egitim_eylem_plani.pdf, Erişim tarihi: 10.11.2025.
- Kablay, S. (2021). Stajyer Öğrencilerin Emek Süreçleri: Meslek Liseleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. *Politik Ekonomik Kuram*, 5(1), 132-160. HYPERLINK "<https://doi.org/10.30586/pek.943297>" \t "_blank" <https://doi.org/10.30586/pek.943297>
- Kalkınma Atölyesi. (2022). *Hizmet Sektöründe Çocuk İşçiliği (Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir) Hızlı Değerlendirme Araştırma Raporu*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.

- Kılınç, M. (2022). *Köy Enstitülerinde Mesleki Teknik Eğitim (1940-1954)*. İstanbul: Kriter.
- Kösesoy, B. C., ve Oğuzöncül, A. F. (2019). Çocuk İşçiliği Üzerine Bir Değerlendirme: Elazığ Mesleki Eğitim Merkezi Örneği. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(1), 96-103. HYPERLINK "<https://doi.org/10.35232/estudamhsd.632205>" \t "_blank" <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.632205>
- Iannelli, C., ve Raffe, D. (2006). Vocational upper-secondary education and the transition from school. *European Sociological Review*, 23(1), 49-63. HYPERLINK "<https://doi.org/10.1093/esr/jcl019>" <https://doi.org/10.1093/esr/jcl019>
- Lordoğlu, K., ve Erder, S. (1993). *Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Eməğine: Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- McGrath, S. (2012). Vocational education and training for development: A policy in need of a theory? *International Journal of Educational Development*, 32(5), 623-631. HYPERLINK "<https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2011.12.001>" \t "_blank" \o "Persistent link using digital object identifier" <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2011.12.001>
- MEB. (2012). *Tarihçemiz*. Milli Eğitim Bakanlığı. <https://mtegm.meb.gov.tr/www/tarihcemiz/icerik/20>, Erişim tarihi: 14.08.2024.
- MEB. (2019). *Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü*. MEB'in Yetiştirdiği Ustaların Yüzde 88'i Kendi Alanında İstihdam Ediliyor. https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/haber/mebin_yetistirdigi_ustalarin_yuzde_88i_kendi_alaninda_istihdam_ediyor, Erişim tarihi: 14.08.2025.
- MEB. (2024). *Mesleki ve Teknik Eğitim Politika Belgesi*. https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/18170207_16_09_2024_mtgmpolitikabelgesi.pdf, Erişim tarihi: 14.02.2026.
- MEB. (2025). *Resmî İstatistikler*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. <https://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>, Erişim tarihi: 14.01.2026.
- MEB. (2026). *Çırak ve Kalfa Öğrenci Maaşları Arttı*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Giresun/Tirebolu-Tirebolu Mesleki Eğitim Merkezi. https://tirebolumesem.meb.k12.tr/icerikler/cirakvekalfaogrencimaaslariartti_14156048.html, Erişim tarihi: 14.02.2026.
- Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. (2019). *Koordinatör Öğretmen El Kitabı*. MEB, UNICEF. https://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/26115454_KOORDYNATOR_OYRETMEN_EL_KYTABI.pdf, Erişim tarihi: 23.04.2025.

- Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. (2022, Ocak). *Sanayi Bölgelerinde Kurulan Mesleki Eğitim Merkezleri/İrtibat Büroları*. Ankara: T.C. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. (2026). *Çerçeve Öğretim Programları*. Meslek.MEB. <https://meslek.meb.gov.tr/cerceve>, Erişim tarihi: 31.01.2026.
- MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2025). *Yazılı Soru Önergesi Bilgileri*. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı. <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/Yazili-Soru-Onergesi-Detay/8d052c37-4ea2-498d-8685-0199dc807a68>, Erişim tarihi: 27.11.2025.
- Montobbio, E. (2025). *Editorial: Vocational training as a key tool in eliminating child labour*. ILO: https://www.ccinterfor.org/en/editorial-vocational-training-key-tool-eliminating-child-labour?utm_, Erişim tarihi: 29.11.2025.
- Muja, A., Blommaert, L., Gesthuizen, M., ve Wolbers, M. H. (2019). The vocational impact of educational programs on youth labor market integration. *Research in Social Stratification and Mobility*, 64, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100437>
- Nilsson, A. (2010). Vocational education and training – an engine for economic growth and a vehicle for social inclusion? *International Journal of Training and Development*, 14(4), 251-272. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2419.2010.00357.x>
- OECD. (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en, Erişim tarihi: 01.12.2025.
- Ryan, P. (2001). The School-to-work transition: A cross-national perspective. *Journal of Economic Literature*, 39(1), 34-92. <https://doi.org/10.1257/jel.39.1.34>
- SGK. (2025). *Sosyal Güvenlik Kurumu*. SGK: <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/6863b1e8-c384-4f46-90c6-511dac2376d2/>, Erişim tarihi: 11.03.2025.
- Shavit, Y., ve Müller, W. (2000). Vocational secondary education: Where diversion and where safety net? *European Societies*, 2(1), 29-50. <https://doi.org/10.1080/146166900360710>
- Tonbul, Y., ve Keleş, N. Ö. (2020). Mesleki Eğitim Merkezleri Rehberlik ve Denetim Rehberi'nin Yasal Belgeler ve Alanyazın Temelinde Tutarlılığının İncelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 139-153. HYPERLINK "<https://doi.org/10.19160/ijer.803653>" \t "_blank"
- Türk Tabipler Birliği. (2025). *Çocukları İşçileştiren, Eğitim Hakkından Koparan, Eşitsiz Kılan, İhmal ve İstismara Açık Hale Getiren MESEM'ler Derhal Kapatılmalıdır*. Türk Tabipler Birliği: https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=f9545ea4-af2a-11f0-a42d-42010a9c0017, Erişim tarihi: 12.02.2026.

- Üstün, A., ve Yiğit, A. (2022). Mesleki Eğitimde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 8(54), 827-839. <https://doi.org/10.29228/JOSHAS.63315>
- Yalıncağı, G. G. (2025). Dezavantajlılık Kısır Döngüsüne Çekilmek: Mesleki Eğitim Merkezi (MEM) Öğrencileri. 8. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi (ISERSC)*, Tam Metin Bildiri Kitabı, 141-157. Konya: Çizgi Kitapevi.
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu. (1986). *Resmî Gazete* (Sayı: 19139). HYPERLINK "<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>" \t "_new" <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3308&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). *Resmî Gazete* (Sayı: 28339). HYPERLINK "<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>" \t "_new" <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>